

Interview met Pien van de Ven

Wat kan lotgenotencontact voor mediation betekenen?

De impact van een ingrijpende gebeurtenis verschilt erg per gebeurtenis en per persoon. Toch lijkt er een algemene behoefte van betrokken partijen te zijn aan betekenisgeving aan de gebeurtenis. In die zoektocht voelen betrokkenen zich nogal eens ongehoord en onbegrepen. Lotgenoten kunnen dan steun bieden. Sanne Schreurs legt uit hoe dat werkt en legde aan deskundige Pien van de Ven schriftelijk een aantal vragen voor. Want wat kunnen we daarvan leren voor mediation, dat ook vaak dient als een vorm van *aftercare* na een traumatische ervaring. Wat hebben slachtoffers nodig en welke inzichten kunnen worden toegepast in (herstel)mediation?

DOOR SANNE SCHREURS

Het meemaken van een ingrijpende slachtoffer-ervaring kan diep doorwerken in de leefwereld en sociale relaties van een slachtoffer. Pien van de Ven deed met steun van Slachtofferhulp Nederland onderzoek naar de rol van ondersteuning vanuit zowel de sociale omgeving als van lotgenoten bij het omgaan met een ingrijpende gebeurtenis.¹ Ze observeerde daarvoor lotgenotengroepen voor slachtoffers van seksueel misbruik, slachtoffers van datingfraude, ouders die een kind verloren in een verkeersongeluk, ouders die een kind verloren aan *suicide* en nabestaanden die hun partner verloren aan *suicide*. Daarnaast bezocht zij verschillende bijeenkomsten en activiteiten van nabestaanden van moord, zedenslachtoffers en nabestaanden van *suicide* die voor en door lotgenoten werden georganiseerd.

Haar onderzoek wees uit dat de interactie met lotgenoten bijdraagt aan herkenning en normalisering van de ervaring op een manier die men niet kan bekomen wanneer men deze ervaring(en) deelt met buitenstaanders. Van de Ven noemt in haar proefschrift onder meer als reden dat lotgenoten beter kunnen helpen met het vinden van passende taal om een slachtofferervaring te kunnen omschrijven. Door het kunnen delen van eigen ervaringen met traumatische gebeurtenissen met een lotgenoot en het samen vinden van

woorden voor de ervaring (*storytelling*), kan het slachtoffer zijn of haar identiteit na een traumatische gebeurtenis opnieuw vormgeven en het trauma beter verwerken.

In een aan haar onderzoek gewijd artikel in *NRC*² haalt Van de Ven aan dat naast vaak niet beschikken over een geschikte taal om over de ervaring met een slachtoffer te kunnen spreken en de ervaring te duiden.³ Interacties met de sociale omgeving kunnen daardoor complex worden. Een ingrijpende gebeurtenis is een *turning point*, het leven is immers niet meer wat het was voor de ingrijpende gebeurtenis. Slachtoffers kampen bijvoorbeeld met emotionele, financiële of fysieke schade, zijn in juridische procedures terechtgekomen of hebben een groot verlies te verwerken. Voor de sociale omgeving die de gebeurtenis niet heeft meegemaakt, geldt dat het leven in principe hetzelfde is gebleven. Er kan daardoor een discrepantie ontstaan tussen de leefwereld van het slachtoffer en diens sociale omgeving. En die discrepantie kan in de weg staan van het bieden of het ontvangen van steun. Hoe goedbedoeld ook, het kan leiden tot misverstanden, vermijding en zowel teleurstellende als overdreven inspanningen om steun te bieden.

Een observatie die Van de Ven deelt is dat een uitspraak als 'hopelijk kun je het een plekje

Sanne Schreurs
is redactielid van dit tijdschrift.

geven' van een naaste op irritatie en ongemak kan stuiten bij slachtoffers. Slachtoffers hebben over het algemeen weinig aan zo'n uitspraak en voelen zich erdoor nog meer onbegrepen en alleen. 'Iets een plekje geven' klinkt voor getroffen en als of hun verhaal iets is dat afgesloten en dus weggestopt kan worden. Een heftige slachtofferervaring kan echter niet afgesloten worden, het zal altijd deel zijn van iemands levensverhaal. Andere voorbeelden zijn 'het heeft tijd nodig' of 'tijd heelt alle wonden'. Zulke uitspraken zijn verwarrend voor bijvoorbeeld mensen die al langere tijd niet kunnen werken vanwege mentale gezondheidsproblemen ten gevolge van de slachtofferervaring.

Taal kan ook bijdragen aan het geven van betekenis aan een gebeurtenis, bijvoorbeeld door het gebruik van metaforen.

Kunt u verdere toelichting geven over hoe het proces van storytelling, verwerking en opnieuw vormgeven van identiteit precies werkt? Zijn er *do's-and-don'ts* aan te geven?

Ingrijpende gebeurtenissen kunnen een diepe doorwerking hebben op iemands identiteit. Zo'n gebeurtenis, bijvoorbeeld het meemaken van seksueel misbruik, slachtoffer worden van datingfraude of het verliezen van een kind of partner in een verkeersongeluk, raakt aan iemands persoon. Een dergelijke ingrijpende gebeurtenis brengt een hoop vragen en complexe emoties met zich mee, die invloed hebben op de identiteit van een slachtoffer en zo de relatie met anderen kan veranderen. Niet zelden stellen slachtoffers zichzelf dan ook vragen als 'waarom overkomt mij dit? Had ik het kunnen voorkomen? En hoe ga ik verder met mijn leven?' Het brengt een onomkeerbare verandering met zich mee en zorgt voor een 'nieuwe realiteit'.

Bij lotgenotencontact geven en ontvangen mensen met eenzelfde ervaring steun vanuit het idee dat hun doorleefde ervaring een meer passende bron voor betekenisgeving is

Een weg vinden in die nieuwe realiteit gebeurt in interpersoonlijke processen: interacties met anderen zorgen ervoor dat je betekenis kunt geven aan wat jou is overkomen. En waar de sociale omgeving soms tekortschiet in het bieden van een klankbord om die nieuwe identiteit mee te verkennen, kunnen lotgenoten wel steun bieden.⁴ Het is daarbij de doorleefde ervaring die slachtoffers en nabestaanden delen waardoor zij elkaars taal spreken, ook zonder woorden te gebruiken. Het is een vorm van empathie die alleen mensen met een soortgelijke ervaring kunnen bieden. Daardoor bestaat de eerder genoemde discrepantie namelijk niet, of wordt die in ieder geval makkelijk overbrugd. Lotgenoten hebben ten slotte ook te maken met een nieuwe realiteit en lopen dus tegen dezelfde soort vragen, reacties van sociale omgeving en copingstrategieën aan.

Metaforen kunnen helpen in het begrijpen van complexe concepten. Zo zorgen de pijn en het verdriet na het verlies van een kind aan een dodelijk verkeersongeval voor heftige emoties die moeilijk in woorden te vatten zijn. Toch ziet Van de Ven hoe een nabestaande met taal hulp biedt aan een lotgenoot die niet meer uit zijn woorden komt door het verdriet dat hem overvalt. Hij zegt: 'Rouw is zoiets geks, het overvalt je soms. Alsof er een emmer water over je heen valt.' Daarmee wordt niet alleen het verdriet van zijn lotgenoot erkend, het zorgt ook voor herkenning bij de andere deelnemers. En ook buitenstaanders die dit verlies niet kennen, kunnen zich door deze metafoor iets voorstellen bij hoe onverwachts, heftig en verwarrend het kan zijn overvallen te worden door zulke grootse gevoelens van verlies.

Bij lotgenotencontact geven en ontvangen mensen met eenzelfde ervaring steun vanuit het (vaak onbewuste) idee dat hun doorleefde ervaring een meer passende bron voor betekenisgeving is. Processen van normalisatie van gedachten en gevoelens en wederzijdse herkenning in elkaars verhalen bevorderen de betekenisgeving en identiteitsvorming. Daarom kan lotgenotencontact bijdragen aan de pogingen die slachtoffers doen tot het omgaan met de slachtofferervaring en de nasleep daarvan.

Bij lotgenotencontact is het van groot belang om een basis van gelijkheid te creëren (ieders inbreng is van gelijke waarde) en tegelijkertijd secundaire victimisatie en *comparative suffering* (mijn leed is erger dan dat van jou of juist andersom) te voorkomen. Goede begeleiding is daarin belangrijk, maar kan op gespannen voet staan met het basisprincipe van lotgenotencontact dat uitgaat van de eigen kracht (de *agency*), en van de informaliteit alsook de gelijkheid in een groep. De groepen die ik observeerde werden bijvoorbeeld begeleid door twee getrainde groepsbegeleiders. Voor hen lag de nadruk op het organiseren en begeleiden van groeps gesprekken en het bewaken van ieders bijdrage. Inhoudelijk lieten zij aan de lotgenoten over wat zij wanneer wilden bespreken. Op die manier dienden de begeleiders als vangnet en bleef een groot deel van de beslismacht bij de lotgenoten.

In mediation speelt er soms verborgen trauma bij partijen. Partijen in mediation moeten het echter doen met het vocabulaire van de mediator en elkaar. De mediator past gesprekstechnieken toe – zoals parafraseren en herformuleren – waarbij de mediator gebruikmaakt van eigen bewoordingen. Ook hanteert de mediator gevoelsreflecties om op een dieper niveau te achterhalen wat er gevoelsmatig omgaat in de spreker. Zit daar ook het risico in dat een partij met (verborgen) trauma zich door de keuze van de woorden van de mediator juist verder vervreemd voelt? Op welke manier kan de mediator in zijn of haar benadering hier het meest sensitief mee omgaan?

De complexiteit van (sociale) steun bieden zit in de verschillende psychosociale en sociologische defensiemechanismen van partijen met trauma en hun omgeving. Angst-, depressie- en PTSS-klachten kunnen bijvoorbeeld tegelijkertijd leiden tot het niet-accepteren van sociale steun en de verwachting dat

Pien van de Ven is projectbegeleider bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum. Zij promoveerde met steun van Slachtofferhulp Nederland (SHN) en het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving en werkte als onderzoeker bij SHN.

de omgeving steun biedt. Zulke mechanismen belemmeren zowel het ontvangen als het geven van sociale steun en erkenning. Daarnaast is herstel van, of omgaan met, trauma geen lineair proces. De beleving van de realiteit van vandaag is niet de beleving van morgen. Als mediator daar begrip voor tonen, is denk ik veel waard.

Veelgehoorde kritiek vanuit slachtoffers en nabestaanden die ik heb gesproken, is het gebrek aan empathie in de verschillende (sociaal-)juridische systemen en processen, zoals bij het doen van aangifte, het uitspreken van een slachtofferverklaring of een rechtszaak in het algemeen. Professionals in dit soort systemen werken met kaders en processen die in de ogen van betrokkenen voorbij lijken te gaan aan de mens achter het verhaal. Professionals lijken soms huiverig voor het tonen van empathie, uit angst voor bijvoorbeeld de emoties van betrokken partijen of het idee dat het teveel tijd kost. Woorden wegen zwaar in dit soort contexten. Ik heb van lotgenoten begrepen dat het dagelijkse 'hoe gaat het?' ontzettend storend kan zijn, omdat er dagen zijn dat het niet in woorden te vatten is hoe het gaat. Laat staan in een vluchtig 'goed hoor!' Toch kwamen lotgenoten ook met verschillende voorbeelden van mensen uit hun sociale omgeving die dezelfde vraag op een hele andere toon stelden, waardoor zij zich meer serieus genomen voelden. Het lijkt dus belangrijk om empathie te tonen, niet teveel in te vullen voor betrokkenen en uit te gaan van de agency van betrokkenen. Daarmee hoeft een mediator zelf niet per se een ingrijpende gebeurtenis meegemaakt te hebben. Mediation draait om een dialoog over de beleving en gevolgen van een ingrijpende gebeurtenis. Die dialoog kan voor betrokken partijen bijdragen aan het betekenisgeven aan de gebeurtenis en de nasleep daarvan. Wanneer je je als mediator bewust bent van, en sensitief bent voor, die zoektocht van betrokkenen is dat denk ik al een enorme stap in het bieden van een betekenisvolle begeleiding bij mediation.

Welke speciale behoeften van partijen met trauma kunnen worden genoemd als voorwaarden om een gesprek of dialoog erover in mediation het beste vorm te geven? Zou het toelaten van een lotgenoot in een mediation helpend kunnen zijn?

Het belangrijkste is om, in de voorbereidingen al, in gesprek te gaan over die behoeften. En daar vervolgens over in gesprek te blijven. Ook uitgaan van de agency van betrokkenen is van belang om een proces aan te gaan dat voor alle betrokkenen betekenisvol is.

Foto: Freepik

Betrokken partijen kunnen vaak goed aangeven wat zij wel of niet willen en nodig hebben. Tegelijkertijd is, zoals gezegd, herstel, en dus betekenisgeving aan de gebeurtenis waar de mediation om draait, geen lineair of afgebakend proces en veranderen die behoeften in de loop van de tijd. Het kan dus zijn dat betrokken partijen juist op een punt in het herstel- of verwerkingsproces zitten waarop die behoeften even wat minder duidelijk zijn. Zo kan bijvoorbeeld het mediationproces op zich al zorgen voor nieuwe vragen en onzekerheden. Wanneer een van de partijen in eerste instantie aangeeft iets over de situatie te zullen vertellen, maar dat in de loop van de mediation niet meer wil, moet daar, binnen realistische kaders, ruimte voor zijn. De andere partij kan dit ervaren als 'bewust tegenwerken' of 'afspraken niet nakomen'. Ook dat moet kunnen en zo'n situatie is een mooie aanleiding voor een gesprek over verwachtingen, afspraken en behoeften. Op zulke momenten is het belangrijk betrokken partijen de tijd en ruimte te gunnen om op een later moment terug te komen op het aangeven wat zij nodig hebben. Op die manier is voor alle betrokken partijen het mediationproces van betekenis.

Zijn er andere manieren buiten mediation of bemiddeling die helend kunnen werken voor het slachtoffer en zo ja, welke?

Het is voor slachtoffers niet altijd nodig om een gesprek te hebben met een dader om van herstel te kunnen spreken. Wat uit mijn proefschrift onder andere naar voren komt, is dat sociale steun en lotgenotencontact niet slechts dient als een instrument waardoor slachtoffers zich beter gaan voelen. Een steunende omgeving biedt juist een context waarin betekenisgeving aan een slachtofferervaring mogelijk is en waarin ook ruimte is voor het experimenteren met dit nieuwe deel van iemands identiteit. Ik denk dat voor mediation ongeveer hetzelfde geldt.

De mogelijkheden die mediation over het algemeen biedt, zijn dan ook een mooie basis voor het verkennen van die wegen naar herstel en betekenisgeving. De verschillende vormen (brieven, pendelen, gesprek, etc.), een goede voorbereiding en overleg en de keuze voor een tijd en plek die past bij de betrokken partijen sluiten aan bij de eerder genoemde agency van partijen. Het zorgt ervoor dat verschillende keuzes bij hen liggen en er niets gebeurt dat niet in overleg is afgestemd.

In mijn onderzoek heb ik regelmatig gehoord dat slachtoffers gepoogd hebben op eigen initiatief daders te spreken of de wens uitspraken dat ooit te willen, maar er nog niet aan toe waren. In zulke gevallen was er vaak sprake van heftige emoties, zoals angst, woede of onbegrip, die een goed, onbegeleid en zelf geïnitieerd gesprek in de weg stonden. Een gesprek met lotgenoten of naasten kon dan soms ook al een hoop emotie uit de beleving halen, waardoor de noodzaak om de dader te spreken verdween of waardoor men juist wel de stap wilde zetten naar een gesprek met de dader.

In welke fase van rouw of herstel van trauma is vanuit uw kennis en ervaring ruimte voor a) actief lotgenotencontact en b) eventueel contact met dader/pleger (en in welke vorm)?

Volgens mij is daar niet direct een eenduidig antwoord op te geven. Dat is echt per persoon en situatie zeer verschillend. In mijn observaties heb ik deelnemers gezien die drie maanden

na hun slachtofferervaring deelnamen aan een lotgenotengroep, maar ook deelnemers die jaren na een gebeurtenis deelnamen. We weten dat slachtoffers vaak voorafgaand aan deelname al ervaring hebben opgedaan met andere vormen van hulp of steun. Denk aan een verkenning op online lotgenotenfora of andere informatieve sites, het hebben doorlopen van therapieën of het spreken met naasten, een huisarts of andere betrokkenen. Wanneer slachtoffers daarin niet de steun en (h)erkenning vinden die zij zoeken, kan een vorm van lotgenotencontact helpend zijn. Een deel van de deelnemers uit mijn studie omschreef de lotgenotengroep als laatste redmiddel. Hun laatste hoop op het vinden van herkenning en erkenning was hierop gevestigd.

Voor het voeren van een waardevol gesprek waarbij alle partijen een gelijkwaardige betrokkenheid hebben, is het belangrijk dat alle partijen openstaan voor contact. Meer concreet kun je dan kijken naar of partijen in staat zijn om hun verhaal zowel te delen als het verhaal van de ander te ontvangen. Ook kan een inschatting gemaakt worden van mogelijke mentale gezondheidsproblemen of verslavingen die eventueel contact in de weg staan.

In uw proefschrift wordt onder andere benoemd dat er meer kennis nodig is over de verschillende soorten vormen van trauma – een groeiend bewustzijn en misschien wel verdere training van professionals. Wat zijn eerste stappen die mediators en organisaties in brede zin kunnen zetten om meer ruimte en aandacht voor dit thema te creëren, vooral als zij hier zelf geen achtergrond in hebben maar de doorwerking van trauma wel in de dagelijkse praktijk tegenkomen?

Laat me beginnen met benadrukken dat er enorm veel praktijkkennis is onder, bijvoorbeeld, lotgenotenbegeleiders en mediators. Die kennis, *embodied experience* of *embodied knowledge*, is opgebouwd door ervaring in het werk en is soms lastig uit te drukken in woorden of aan te leren in een training. Die kennis is bijzonder waardevol voor zowel de praktijk als beleid en onderzoek, juist omdat deze zo rijk is aan ervaringen, belevingen en voorbeelden.

Onderling gebruikmaken van die kennis kan bijvoorbeeld heel goed binnen intervisies met collega's. Beleidsmakers en onderzoekers kunnen weer veel leren van intervisie door hier op een overstijgend niveau naar te kijken en bijvoorbeeld veelvoorkomende problemen, *good practices*, of trends te zien en die te gebruiken voor het (door)ontwikkelen van kennis en trainingen.

Zoals al eerder benoemd is het verder van belang om oog te hebben voor de context waarin deelnemende partijen verkeren: hoe gaat het met hun (mentale) gezondheid, hebben zij een steunend sociaal netwerk en hoe verhouden zij zich tot wat hen is overkomen? Het is goed om dat voor, tijdens en na een mediation te monitoren, omdat partijen zich continu anders kunnen verhouden tot hun nieuwe werkelijkheid.

Daarnaast hebben partijen soms behoeften en verwachtingen die niet vervuld of waargemaakt kunnen worden, denk bijvoorbeeld aan een meelevende houding van de andere partij of dat de andere partij hun geloofwaardigheid van hun verhaal niet in twijfel zal trekken. Ook dan is het belangrijk dat duidelijk te maken en regelmatig te checken of de

Foto: wayhomestudio/Freepik

geboden ondersteuning nog aansluit bij wat partijen willen en verwachten. Die redenen voor deelname en verwachtingen kunnen ook gebruikt worden om te kijken of deze nog samenhangen met het doel of programma van de mediation.

Mediation is een mogelijkheid tot groei voor alle betrokken partijen

Mediation is een mogelijkheid tot groei voor alle betrokken partijen. Het kan een rol spelen in de transformatie die partijen doorgaan na een heftige gebeurtenis en bijdragen aan nieuwe perspectieven op hoe om te gaan met die gebeurtenis. Ten slotte is het bij het (door)ontwikkelen van verschillende vormen van mediation (zoals pendelen, brieven schrijven en gesprekken) belangrijk oog te houden voor de mogelijke negatieve uitkomsten van een mediation. Het risico op bijvoorbeeld secundaire victimisatie en *competitive victimhood* moeten hierbij meegewogen worden.

Eigenlijk is mijn wens dat er een basiscursus victimologie komt voor professionals die werken met en voor slachtoffers, waarin theorie en praktijk elkaar ontmoeten en versterken. Luisteren naar verschillende verhalen, putten uit elkaars ervaringen en het houden van gesprekken mét in plaats van over slachtoffers zou een erg mooie toevoeging zijn aan de mogelijkheden die het mediationveld biedt. ■

NOTEN

1. Pien van de Ven, *The role of social support in the aftermath of victimization*, Tilburg University 2022.
2. Kim Bos, 'Lotgenoten hebben zin, blijkt nu voor het eerst uit onderzoek', *NRC* 4 oktober 2022.
3. Met de term slachtoffers of slachtofferervaring wordt in dit stuk de strafrechtelijke definitie van een slachtoffer losgelaten en worden bijvoorbeeld ook nabestaanden bedoeld.
4. Lotgenotencontact bestaat in vele vormen. Naast formeel georganiseerde groepen die op locatie bijeenkomen met een bepaald programma, zoals bijvoorbeeld bij Slachtofferhulp Nederland, zijn er lotgenotenverenigingen die door getroffen mensen worden geïnitieerd en gerund. Deze verenigingen organiseren lezingen, themadagen, herdenkingen, uitstapjes en allerlei andere activiteiten voor hun leden. Er bestaan ook veel online vormen van lotgenotencontact: publieke en gesloten fora, Facebookgroepen, chats en informatieve websites voor en door lotgenoten.